

УДК 339.542.22 Ж 85

УКРАЇНА В СОТ: ПОПЕРЕДНІ НАСЛІДКИ ВСТУПУ

А. Жук

*Львівський національний університет ім. Івана Франка
79000, м. Львів, пр. Свободи, 18
E-mail: andriy_zhuk@hotmail.com*

У 2008р. Україна стала повноправним членом Світової організації торгівлі (СОТ). В статті аналізуються вигоди та втрати від набуття членства, отримані за ці два роки, а також виявляються позитивні тенденції в зовнішній торгівлі, які, на наш погляд, заклало членство в СОТ. Проте, в зв'язку з впливом світової економічної кризи, аналіз є попереднім, оскільки наслідки кризи для економіки не дозволяють адекватно виявити позитивну чи негативну залежність між вступом в СОТ та динамікою зовнішньої торгівлі у 2008-2009рр.

Ключові слова: Світова організація торгівлі (СОТ), зовнішня торгівля, експорт, імпорт, світова фінансова криза.

На сьогодні вже минуло майже два роки від вступу України в СОТ – досить тривалий період, який повинен давати можливість дослідникам оцінити вигоди та втрати для держави від фактично остаточної лібералізації зовнішньоторговельного режиму. Проте, в реаліях світової фінансової кризи важко говорити про достовірність такої оцінки, оскільки позитивна динаміка розширення зовнішньої торгівлі, що спостерігалася у травні-жовтні 2008р., була суттєво підірвана впливом економічної кризи на Україну – вже у листопаді-грудні того ж року показники торгівлі значно знизилися та залишалися низькими протягом всього 2009р. Це ускладнює аналіз, оскільки в багатьох випадках залишається незрозуміло, що мало вплив на зміну того чи іншого показника – лібералізації торговельного режиму чи вплив кризи через зниження реальної купівельної спроможності населення.

В таких умовах можемо виявити лише попередні наслідки, які не дозволяють однозначно зробити висновок про чисті вигоди або втрати від приєднання в СОТ. Проте, аналізуючи зміни в експорті та імпорті товарів, спробуємо виявити деякі позитивні на наш погляд тенденції, що з'явилися після набуття Україною членства в СОТ, незважаючи на вплив такого екзогенного фактору як економічна криза.

Варто зазначити, що після вступу в СОТ Україна відразу отримала деякі істотні здобутки в напрямку просування власної продукції на міжнародні ринки. Так, скасовано дію Угоди між Урядом України та ЄС про торгівлю деякими сталеливарними виробами від 18.06.2007р., яка встановлювала кількісні обмеження на ввезення продукції вітчизняної металургії в ЄС. Зі свого боку Уряд України Постановою №529 від 04.06.2008р. скасував ліцензування експорту української металопродукції, на яку були встановлені квоти при постачанні до ЄС.

Дані заходи фактично засвітили зелене світло для українського металу в ЄС, що особливо важливо в період економічної кризи, зниження споживання металу в світі і, відповідно, необхідності диверсифікації джерел збуту продукції галузі за кордоном.

Крім цього, у 2008р. виконано дуже важливе зобов'язання перед СОТ стосовно скасування кількісних обмежень експорту товарів з України, що мало позитивний ефект для експортерів сільськогосподарської продукції. Протягом 2006-2008рр. Уряд запроваджував експортні квоти на олійні та зернові культури з метою стримати ріст цін на харчові продукти в країні. За підрахунками Світового Банку [4], внаслідок впровадження експортних обмежень зернових і насіння соняшнику лише в одному 2007/08 маркетинговому році сільськогосподарські виробники зазнали збитків у розмірі 1,8 млрд. дол. США по пшениці та ячменю і 0,66 млрд. дол. США по насінню соняшнику. Скасування кількісних обмежень експорту, які суперечать правилам СОТ, можна вважати одним з позитивних наслідків вступу. Крім скасування кількісних обмежень, при вступі до СОТ Україна зобов'язалася поступово знижувати також і експортні мита згідно з погодженим графіком на насіння соняшнику, живу худобу, шкури тварин, брухт чорних і кольорових металів [1].

На перший погляд з точки зору наповнення державного бюджету зниження експортних мит виглядає збитковим заходом. Проте, знижуючи експортні мита, Уряд тим самим стимулює вітчизняних виробників працювати більше на експорт, а ціна українського товару стає більш конкурентоздатною на світовому ринку. Цей захід дозволив виробникам виходити з власною продукцією за кордон, що потенційно сприятиме її повному збуту та зростанню валютних надходжень в країну. А надходження в бюджет повинні підтримуватися принаймні на "досотівському" рівні за рахунок збільшення або повного скасування експортних квот та розширення обсягів експорту у фізичному вимірі. Так, нескладні математичні підрахунки дозволяють зробити висновок, що для компенсації зміни надходжень в бюджет внаслідок зниження експортного мита з 15 до 14%, необхідно наростити обсяг експорту приблизно на 7%, що не так складно в умовах наявності попиту на українську продукцію та одночасного зниження її експортної ціни.

Для оцінки впливу лібералізації торговельного режиму на експорт української продукції проаналізуємо показники експорту за 2009р. у порівнянні з 2008р. в розрізі товарних груп та географії поставок.

Протягом 2005-2008рр. структура експорту була майже незмінною. Домінантною складовою частиною була торгівля чорними металами, яка знаходилася в межах 41-43%. На другому місці серед експортних товарів була сільськогосподарська продукція – 12-16%. Інші важливі продукти займали у структурі експорту: продукція хімічної галузі – 9-11%, машини та обладнання – 9-11%, транспортні засоби – 5-6%. Сумарно вищезгадані товарні групи у загальній структурі експорту демонстрували тенденцію до зростання: з 77% у 2005р. до 83% у 2008р.

Відзначимо, що за період з червня по грудень 2008р. (починаючи з наступного місяця після вступу України до СОТ) товарна структура експорту дещо змінилася: зменшилися частки чорної металургії та хімічної продукції – до 39 та 8% відповідно, а частка продукції сільського господарства зросла до 19%. Такі зміни, на наш погляд, пов'язані із падінням попиту та цін на зовнішніх товарних ринках

через кризові явища у світовій економіці. Збільшення частки експорту сільськогосподарської продукції стало можливим за рахунок відміни експортних квот на зернові культури у травні 2008р.

У 2009р. дана тенденція зміни товарної структури експорту збереглася. Так, частка сільськогосподарської продукції (групи 1-24 УКТ ЗЕД) в структурі експорту зросла до 24%, механічного обладнання, машин та механізмів, електрообладнання (групи 84-85, 90-92 УКТ ЗЕД) – до 13,3%, в той час частка чорної металургії зменшилася до 32,3% [3]. Проте, в абсолютному вимірі зменшився експорт практично по всіх основних товарних групах, зокрема по чорній металургії – до 12,82 млрд. дол. США, що становить 46,4% від обсягу експорту за 2008р., та по сільськогосподарській продукції – до 9,51 млрд. дол. США, що становить 87,9% від обсягу експорту по даній групі за 2008р. Дане зниження експорту в абсолютних величинах безперечно є наслідком впливу світової кризи, оскільки загальна величина експорту за 2009р. становить лише 59,3% від його розміру за 2008р.

Аналізуючи товарну структуру експорту в контексті лібералізації торгівлі варто відмітити двохкратне зростання експорту овочів і коренеплодів, а також майже семикратне зростання експорту риби і ракоподібних. Експорт зернових практично не постраждав від впливу кризи і сягнув 3,56 млрд. дол. США, що становить 96% величини експорту за 2008р. та в 4,6 рази більше величини експорту зернових за 2007р. В загальному варто зазначити, що в порівнянні з докризовим 2007р. обсяг експорту сільськогосподарської продукції в 2009р. зріс в 1,5 рази – це, безперечно, є впливом вступу в СОТ та скасування практики квотування експорту, що дозволило розширити доступ продукції АПК на міжнародні ринки.

Упродовж 2005-2008рр. географічна структура експорту українських товарів була в цілому незмінною. Основними споживачами були країни СНД, Європейський Союз та країни Азії. Частка країн СНД поступово збільшувалась: з 31% у 2005р. до 36% у 2008р., відповідно зменшувалась питома вага Європейського Союзу – з 30% до 27% та країн Азії – з 24% до 22%. Перший повний рік після набуття членства в СОТ не привів до радикальних змін у географічній структурі, але змінив деякі тенденції останніх років. Так, за 2009р. зменшилася питома вага країн СНД в експорті товарів з України до 33,9% та Європи до 25,9% (у т.ч. до країн Європейського Союзу до 23,9%), проте суттєво зросла частка країн Азії – до 30,6% та Африки – 6,6%. Найбільше зростання демонстрували експортні постачання товарів до країн Азії: так, за 2009р. експортні поставки в Китай зросли в 2,6 рази в порівнянні з 2008р. (в основному за рахунок збільшення поставок чорних металів, а також руд, шлаків та золи). З іншого боку, зменшилася частка експорту товарів в Російську Федерацію до 21,4% сукупного експорту, що в абсолютному вимірі становило 54% від аналогічних обсягів експорту 2008р.

Аналіз географічної структури експорту показує, що вступ до СОТ дозволив українським експортерам розширити ринки збуту своєї продукції, в першу чергу, продукції металургії та хімічної промисловості і тим самим частково диверсифікувати ринки збуту, зокрема з країн СНД в Азію. Звісно, несумісною з євроінтеграційними прагненнями України є тенденція до зниження частки експорту в країни ЄС, проте слід зазначити, що завоювати ринок ЄС не просто, зважаючи на

високі стандарти сертифікації, які висуваються до імпорتنих товарів та виробників.

Варто зазначити, що вступ України до СОТ надав додаткові можливості українським експортерам для захисту від впровадження необґрунтованих антидемпінгових та спеціальних захисних розслідувань, від яких потерпали українська металургійна та хімічна галузі. Станом на вересень 2007р. проти товарів походження з України було запроваджено 37 обмежувальних заходів (антидемпінгові та спеціальні), а на кінець 2009р. діяло вже 33 заходи. Це зменшення є прогресом у напрямку захисту від дискримінаційних дій країн-імпортерів, що особливо важливо якщо врахувати складний характер процедур по скасуванню таких захисних заходів, а також ту обставину, що в умовах фінансової кризи очікувалося ще більше посилення обмежувальних заходів проти української продукції.

Завершуючи аналізувати експорт України після вступу в СОТ зазначимо, що український експорт, на жаль, формують товари переважно з низьким ступенем обробки, перш за все, продукція чорної металургії, сільського господарства та хімічної промисловості. Дані категорії товарів є чутливими до зовнішніх факторів, що несе загрози економіці країни та робить її більш вразливою до зовнішніх шоків. Вплив уряду на зовнішній сектор достатньо обмежений і здійснюється переважно через механізми валютної політики чи митні обмежувальні заходи, використання яких після вступу в СОТ стало досить проблематичним. Тому одним із пріоритетних напрямів економічної політики в напрямку стабілізації обсягів експортних потоків з країни є їх диверсифікація – зменшення концентрації експорту через розширення експортного асортименту, що потенційно сприятиме зменшенню залежності економіки від змін на світових ринках певних товарів.

Спробуємо за допомогою математичного показника оцінити ступінь концентрації експорту до та після приєднання України до СОТ. З цією метою використаємо індекс Гіршмана, значення якого лежать у проміжку від 0 до 1, при цьому більші значення відповідають вищій концентрації та більшій залежності експорту від світової кон'юнктури. Індекс Гіршмана розраховується за наступною формулою:

$$H = \sqrt{\sum_{i=1}^n \left(\frac{X_i}{X} \right)^2}$$

де X_i - обсяги експорту товару i , X - загальний експорт, n - кількість товарів.

Значення індексів концентрації експорту для України, розраховане на основі даних по групах товарів УКТ ЗЕД, становили: у 2007р. – 0,476, у 2008р. – 0,471, а у 2009р. – 0,397. Зниження рівня концентрації експорту співпадає з періодом після вступу до СОТ та демонструє незначну тенденцію до диверсифікації експорту внаслідок лібералізації торгівлі (усунення торговельних бар'єрів та обмежень з боку країн-членів СОТ).

Імпорт товарів за останніх 5-6 років зростав значними темпами, що пояснювалося зростанням доходів населення, припливом іноземних інвестицій, сприятливою кредитною політикою банків, а також постійним зростанням вартості енергоресурсів, які займають найбільшу частку в структурі українського імпорту (25-30%). Загалом за своєю товарною структурою імпорт має однорідний з року в

рік характер: домінують енергоресурси, далі слідує обладнання та устаткування (до 20%), продукція хімічної промисловості (13-14%) та продукція автомобілебудування (12-14%).

Протягом декількох років, що передували вступу України в СОТ, в структурі імпорту значно зросла лише частка автомобілів – з 9% у 2005р. до 14% у 2008р. Такий ріст був зумовлений збільшенням доходів та зростаючими потребами населення, розширенням кредитування та неспроможністю національного виробника задовольнити попит перш за все за якістю товару.

Вступ України до СОТ та, як наслідок, лібералізація імпортного митного режиму призвели до більш вільного доступу товарів з країн-членів СОТ на український внутрішній ринок та збільшення обсягів імпорту. Так, наприклад, за період з червня по грудень 2008р. зростання склало 35% від величини аналогічного періоду 2007р. При цьому даний приріст на 30% був сформований за рахунок подорожчання енергоресурсів, зокрема, ціна імпорту природного газу збільшилась на 38% за цей же період. Тобто зростання у вартісному виразі в основному відбулось через причину, що не має прямого відношення до факту вступу країни до СОТ.

Проте, внаслідок значної девальвації гривні в кінці 2008р. та на початку 2009р., обсяги імпорту значно скоротилися та за 2009р. становили лише 53,1% від обсягів за 2008р. У загальному обсязі імпорту товарів збільшилась частка енергетичних матеріалів, нафти та продуктів її перегонки – з 26,7% до 32,2%, полімерних матеріалів, пластмаси – з 4,1% до 4,7%, електричних машин – з 4,5% до 5,1%, фармацевтичної продукції – з 2,8% до 4,7% [3]. Проте, в абсолютному вимірі імпорт знизився по всіх товарних групах, зокрема по нафті та нафтопродуктах він становив 64,1% від обсягів 2008р., хімічній промисловості – 76,4%, автомобілях – лише 17,3%. Зупиняючись на останній товарній групі варто сказати, що після вступу в СОТ уряд відмінив заборону на ввезення автомобілів, що виготовлені більш як вісім років тому [2], та знизив ставки ввізного мита з 25 до 10%. І справді, дана лібералізація торговельного режиму призвела до зростання імпорту автомобілів: за перші п'ять місяців після вступу України до СОТ імпорт легкових автомобілів збільшився на 36% (на 38,6 тис. штук) порівняно з п'ятьма місяцями, що передували вступу (січень-травень 2008р.).

Починаючи з листопада 2008р. через економічні труднощі в країні та девальвацію гривні імпорт легкових автомобілів різко скоротився: так у листопаді 2008р. порівняно з жовтнем того ж року скорочення становило 46%, у грудні того ж року падіння обсягів імпорту продовжились – порівняно з попереднім місяцем воно становило 18%. Дана тенденція збереглася і у поточному році, а падіння обсягів імпорту автомобілів було підсилено також і запровадженням Урядом у березні 2009р. тимчасового додаткового мита у розмірі 13%. Проте навіть і з відміною даного мита у вересні 2009р. імпорт автомобілів не активізувався і у вересні складав лише 5,2% загального імпорту або 19,5% від рівня вересня 2008р. Можемо ствердно говорити, що дана тенденція є виключно наслідком дії екзогенного чинника, а саме – девальвації гривні (зниження купівельної спроможності населення і реальних зарплат) та практично повного припинення споживчого кредитування банками.

Багато аналітиків побоювалися різкого збільшення імпорту сільськогосподарської продукції після вступу в СОТ через зниження митних ставок. Такі побоювання повністю не підтвердились. Справді за 2008р. імпорт

збільшився майже в 1,6 рази в порівнянні з аналогічним періодом 2007р., проте вже в 2009р. він становив лише 120% від рівня 2007р. Основним чинником збільшення продовольчого імпорту було ввезення м'ясної продукції, при цьому важливу роль відіграв ціновий фактор – лише за червень-грудень 2008р. вартість імпортованої м'ясної сировини збільшилась у 6,5 разів порівняно з таким ж періодом 2007р. А головна причина у збільшенні імпорту м'яса криється у внутрішньому дисбалансі між його виробництвом та споживанням: у 2008р. в порівнянні з 2001р. споживання зросло на 47,5%, а виробництво лише на 26,2% [5].

Зниження імпортних тарифів, яке відбулось після вступу країни до СОТ, також відіграло свою роль у збільшенні обсягів. Особливо це стосується свинини, на яку імпортні тарифи у середньому зменшились у 4 рази, та м'яса птиці, де зменшення становило від 2 до 6 разів в залежності від виду продукції. Значні обсяги імпорту дешевого м'яса загострили проблему конкурентоспроможності продукції національного виробника. Тобто можна сказати, що лібералізація митного режиму сприяла вдосконаленню конкурентного середовища на внутрішньому ринку та створила адекватну пропозицію для задоволення внутрішнього попиту за ціновими параметрами. Проте, збільшення імпорту м'ясної продукції в більшій мірі мало негативні наслідки як для українських виробників з високими виробничими витратами, так і для споживачів, оскільки якість імпортного м'яса часто бажала бути кращою.

Загальна тенденція до зниження імпорту у 2009р. спостерігалася і по всіх видах сільськогосподарської продукції за винятком їстівних плодів (цитрусові), цукру та тютюну. Імпорт м'яса та м'ясопродуктів за 2009р. становив 67,4% від рівня 2008р., продуктів з м'яса – 46,5%. Крім цього, механізми СОТ створили сприятливі умови і для цивілізованого захисту внутрішнього ринку. Так, в березні 2009р. Україна порушила антидемпінгове розслідування стосовно імпорту половинок та четвертинок свійських курей, ніжок та їх частин зі США та Бразилії. Загалом після вступу до СОТ Україна для захисту національного виробника в рамках процедур СОТ порушила вже шість антидемпінгових та спеціальних розслідувань.

В географічному розрізі в загальному обсязі імпорту найбільші надходження здійснювались з Російської Федерації – 29,1%, Німеччини – 8,5% та Китаю – 6%. В абсолютному вимірі зменшились імпортні поставки з Польщі та становили 50,7%, Китаю – 48,8%, Німеччини – 53,8%, Білорусі – 60,3%, Російської Федерації – 68,2%, Казахстану – 65,2% від рівня 2008р.

В загальному можна сказати, що лібералізація режиму імпорту не призвела до зростання імпорту та значної зміни його товарної структури. Звісно, причина криється в наслідках економічної кризи, тому лише наступні післякризові роки дозволять повноцінно і адекватно оцінити вплив від вступу України в СОТ на внутрішній ринок та національного виробника. На сьогодні явними могли бути лише вигоди для споживачів, для яких імпортна продукція внаслідок зниження ставок ввізного мита немовби подешевшала. Проте цією вигодою суб'єкти економічної діяльності повністю наразі скористатися не можуть через девальвацію національної валюти і звуження споживання в цілому.

Підсумовуючи можна сказати, що приєднання України до СОТ позитивно вплинуло на просування української продукції на зовнішні ринки, зокрема дозволило припинити квотування української металопродукції. Членство в СОТ

заклало важливі тенденції до диверсифікації експорту як за товарною, так і географічною структурою, а тенденції в імпорті не справили такого негативного впливу на національних виробників як прогнозувалося раніше.

На жаль, вступ в СОТ співпав з регресійними процесами у світовій економіці, що привело до різкого уповільнення розвитку експортних галузей. Це ускладнює аналіз ситуації та в більшості випадків унеможливує відокремлення впливу членства України у СОТ від наслідків світової фінансової кризи. Позитивним є той факт, що в січні-лютому поточного року обсяги і експорту, і імпорту суттєво зросли в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, що дозволяє припустити про вихід зовнішнього сектора економіки України з-під впливу кризи та створення можливостей для нарощування вигод в зовнішній торгівлі, отриманих зі вступом України в СОТ.

1. Закон України "Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі" № 250-VI від 10 квітня 2008р.
2. Постанова Кабінету Міністрів України "Про визнання такими, що втратили чинність, постанов Кабінету Міністрів України з питань ввезення транспортних засобів на територію України" №760 від 27 серпня 2008р.
3. Зовнішня торгівля України товарами за 2009р. // Експрес випуск. Державний комітет статистики України. 2010. №27. С.2-22.
4. Конкурентоспроможне сільське господарство і державний контроль: реагування України на світову продовольчу кризу // Світовий Банк. 2008. С. 13-16.
5. Корбут І., Жигadlo В., Зайка А. Один рік України у СОТ // Аналітично-дорадчий центр Блакитної стрічки. 2009. С. 29-30

UKRAINE IN WTO: PREVIOUS RESULTS OF JOINING

ZHUK A.M.

*Ivan Franko Lviv National University
18, Svoboda Avenue, Lviv, 79000, Ukraine
E-mail: andriy_zhuk@hotmail.com*

In 2008 Ukraine became a full member of World Trade Organization (WTO). In this article benefits and losses of joining are being analyzed and positive from our point of view tendencies of membership are being shown.

But in other hand, this analysis is rather a previous one, because of the influence of global economic crisis, which doesn't allow us to clearly elucidate positive or negative dependence between the joining of WTO and the dynamics of foreign trade in 2008/2009.

Keywords: World Trade Organization (WTO), foreign trade, export, import, global financial crisis.

УКРАИНА В ВТО: ПРЕДЫДУЩИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ВСТУПЛЕНИЯ**Жук А.М.**

*Львовский национальный университет им. Ивана Франка
79000, г. Львов, пр. Свободы, 18
E-mail: andriy_zhuk@hotmail.com*

В 2008г. Украина стала полноправным членом Всемирной торговой организации (ВТО). В статье анализируются преимущества и потери от получения членства, полученные за эти два года, а также показываются положительные тенденции во внешней торговле, которые, на наш взгляд заложило членство в ВТО. Но, в связи с влиянием мирового экономического кризиса, анализ предварительный, потому что последствия кризиса для экономики не позволяют адекватно выяснить положительную или негативную зависимость между вступлением в ВТО и динамикой внешней торговли в 2008-2009г.

Ключевые слова: Всемирная торговая организация (ВТО), внешняя торговля, экспорт, импорт, мировой финансовый кризис.